

Židé jako menšina

Na konci první světové války se nadnárodní habsburská monarchie rozpadla. Místo nadnárodního mocnářství, v němž – přinejmenším v Předlitavsku, jeho západní části, platilo, že i přes politickou, ekonomickou a kulturní převahu Němců žádná národnost nebyla pevně svázána se státem a neurčovala jeho charakter, vznikly nové národní státy.

Ovšem právě národní charakter nově vzniklých zemí, které nyní mohly vyžadovat loajalitu nejen ke státu, ale také k dominantní národnosti, vyvolával potřebu ochrany skupin s odlišnými jazykovými či národními identitami. V hranicích států, které se prohlašovaly za národní, vždy žil ještě velký počet lidí hlásících se k jiné národnosti. V jistém slova smyslu vznikly „menšiny“ a potřeba jejich ochrany teprve s národním státem. V mírových smlouvách s novými státy, Československem, Polskem, Maďarskem a dalšími, byla též zakotvena ochrana jazykových a školských práv menšin. Smlouvy s Maďarskem, Polskem a Rumunskem dokonce obsahovaly zvláštní záruky týkající se menšinových práv Židů. Naopak československý ministr zahraničí Edvard Beneš zvláštní ustanovení pro Židy odmítal: vždyť Československo nemělo vypadat jako země, kde hrozí pogromy.

Ochrana menšinových práv byla obtížná a v praxi těžko vynutitelná. Již na začátku 20. let 20. století například Maďarsko – v rámci silné antisemitské kampaně – vydalo zákony omezující počet Židů na univerzitách a později byla obdobná nařízení přijata i v Polsku a dalších zemích. Společnosti národů se však nedařilo dodržování menšinových práv vynutit. Navíc ochrana menšin nebyla vůbec v platnosti pro Německo, a proto nebylo na jejím základě možné (s malými výjimkami) zamezit pronásledování Židů a dalších skupin v nacistickém Německu. To navíc již v roce 1933 vystoupilo ze Společnosti národů. S konečnou platností meziválečná ochrana menšin ztroskotala v roce 1938 s Mnichovskou dohodou. Nacistické Německo používalo právě ochranu údajně pronásledované německé menšiny v Československu k jeho rozbití.

Ochrana menšin v meziválečné Evropě byla problematická nejen kvůli tomu, že se příliš nedodržovala. Nebyla založena na univerzální představě lidských práv a byla předepsána pouze státům na východě Evropy, nikoli státům západním (včetně těch, které držely rozsáhlé kolonie). Navíc chráněné menšiny byly označovány jako skupiny odlišené svými právy od ostatních obyvatel, což mohlo ještě více podporovat jejich vyloučení ze společnosti nebo nepřátelství vůči nim.

První světová válka velmi přispěla k posílení role židovského nacionalismu. Přispívalo k tomu jak šíření nacionalismu a antisemitismu, pogromy, tak i Balfourova deklarace v roce 1917, jíž Velká Británie přislíbila zřízení židovské domoviny v Palestině. Na konci války vznikaly v habsburské monarchii židovské národní rady, jež usilovaly o prosazení židovských menšinových práv a v nichž hráli klíčovou roli sionisté. Přestože velká část Židů z českých zemí se v meziválečné době již plně integrovala do společnosti, byli sionisté v jednání s politickou reprezentací československého státu upřednostňováni. A to především proto, že Československo zahrnovalo také Slovensko a Podkarpatskou Rus, území s významnými židovskými komunitami, kde byl koncept českožidovství neupotřebitelný.

Také prezident T. G. Masaryk se netajil tím, že je mu bližší myšlenka židovského nacionalismu, ve které se Židé hrdě hlásí k vlastním tradicím a nepřejímají tak jen národní hodnoty od okolí. Mnozí Čechožidé, kteří se s ním často osobně znali z doby před první světovou válkou, tento jeho příklon k sionismu těžko nesli. Právník a spisovatel Otakar Guth (1882–1943) zaslal Masarykovi těsně po jeho příjezdu do Prahy v prosinci 1918 dopis, ve kterém si stěžoval na protizidovské pogromy. V závěru pak napsal: „Sionisté buší do nás, českých židů, Vaším jménem a Vaší autoritou; prý sympatizujete s nimi, ne s námi. Nevím, co na tom pravdy. Ale cítím, že mé češství je tak srostlé s mou bytostí, že není moci na světě, aby mne o ně připravila.“

Uznání židovské národnosti také otevřelo cestu k založení Židovské strany, za kterou mezi léty 1929 a 1938 usedli vždy dva poslanci v parlamentu. Byl mezi nimi také Ludvík Singer (1876–1931), který Židovskou stranu zastupoval i na pražském magistrátu. Nebyli to však jediná poslanci z židovských rodin. V parlamentu jich bylo několik a většinou zastupovali českou a německou sociální demokracii.

Naopak po Mnichovské dohodě, v československém odboji a po osvobození v Československu převládlo pojetí národně homogenního státu, v němž neplatila ochrana menšin. Po roce 1945 proto již v Československu neplatilo ani uznání židovské národnosti. Od Židů se očekávala buď dalekosáhlá asimilace, nebo – pro lidi, kteří se cítili být příslušníky židovského národa – emigrace.

- [➡ Antisemitismus > Antisemitismus a konec multietnické společnosti, s. 177](#)
- [➡ Doma na cestě? > Návrat – a odchod?, s. 289](#)

136 – Zpráva ústavního výboru Národního shromáždění k ústavní listině Československé republiky, 1920

„Ústavní listina nevypočítává národních menšin, neboť bývalo by jí pak řešiti otázky i vědecky sporné. Vždyť sám pojem národa není dosud přesně definován. [...] Sporna je na př. otázka, jsou-li Židé národem. Ústavní listina přijímajíc obrat ‚bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství‘ (race, language ou religion) ponechává každému, aby se rozhodl, v čem znak národnosti spatřuje a podle toho svobodně se rozhodl. Pokládá-li tudíž někdo Židy za zvláštní národ, je oprávněn prohlásiti se národnostně za Žida, třeba by na př. nábožensky byl bez vyznání a mateřského jazyka českého, německého atd. Židé nejsou tedy nuceni přiznávat se při sčítání lidu, volbách atd. k jiné ethnické národnostní menšině nežli židovské.“

Zasedání Národního shromáždění československého roku 1920. Tisk 2421

Židovské veřejnosti v československém státě!

V hodině vzniku československého státu obracíme se na židovský lid.
Na zásadě národnostní svobody zřizuje se nový stát.

Tím jsme se octli my, Židé, před novou situací. Můžeme se oddávat naději, že jest nám úplně zaručen nerušený vývoj a naše národnostní práva. Stejně jako československý národ plným právem nedůvěřuje lidem židovského původu, kteří dnes za změněných poměrů se vydávají za Čechy, tak jeví úctu před **poctivým, bezpodmínečným přiznáním Židů k židovské národnosti**, o čemž svědčí oficiální projevy vedoucích osobností nového státu. Můžeme již dnes po oficiálním přijetí naší deputace Národním Výborem s určitostí očekávat, že se jako důležitý činitel světové politiky dočkáme splnění svých požadavků ohledně kulturní samosprávy bez úhony své rovnoprávnosti.

Proto udeřila pro nás, Židy, ve státě československém rozhodná hodina, jež přichází jen jednou, a nesmí uplynouti, aniž bychom ji použili.

Jest třeba, abychom u vědomí vzájemné zodpovědnosti se semknuli, jest nutno, abychom hleděli zachovati bezúhonnost své národní morálky. Tak jako škůdce celku ve vlastním svém zájmu ve svém středu potíráme a zatracujeme, tak chceme i nejlepší síly svého lidu v zájmu Židovstva, jakož i v zájmu přátelského poměru k ostatnímu obyvatelstvu sjednotiti.

Národní rada židovská v státě československém podnikla již příslušné kroky, jsouc přesvědčena, že se ubírá cestou správnou. Podporování svými soukmenovci, budeme v této dráze pokračovati.

Národní Rada Židovská v československém státě.

**Pamětní spis Národní Rady Židovské, podaný Národnímu Výboru
dne 28. října 1918.**

Veleváženému

**Národnímu Výboru
československého státu**

v Praze.

Národně uvědomělé Židovstvo českého státu ustavilo, hledíc k zásadám presidenta Wilsona, přijatým celým světem,

ŽIDOVSKOU NÁRODNÍ RADU,

jež dovoluje si podati Národnímu Výboru československého státu následující

memorandum,

v němž svoje názory a požadavky krátce sděluje.

Vítězná idea sebeurčení národů uskutečnila také spravedlivé, historické nároky Židů.

Za anglickou vládu prohlásil slavnostně ministr vnějších věcí lord Balfour dne 2. listopadu 1917, že pokládá Židy za národ a že uznává a podporovati bude jejich snahy směřující k zřízení národní domoviny v Palestýně, aniž by tím byla zkrácena státně-občanská práva Židů v jejich dosavadních sídlech.

Ku prohlášení tomu připojila se vláda francouzská ústy ministra Pichona, dále pak president Wilson, vláda italská, řecká a srbská, jakož i socialistická konference v Londýně.

Židovské středisko v Palestýně jest založeno. Ježto však Palestýna pojem¹ široké vrstvy lidu židovského teprve s pokračující kolonisační zemí a po rozvrstvení povolání židovského jejího obyvatelstva, a ježto dále Palestýna dle nynějších výpočtů může v nejlepším případě po dlouholetém vývoji pojmouti nejvýše asi 4 miliony obyvatelů, zůstanou veliké části 14 milionového národa i nadále usídleny v dosavadních bydlíštích jako národní menšiny. Tento osud sdílí národ židovský s jinými národy. Připomínáme Čechy žijící v Americe, kteří i po založení česko-slovenského státu zůstanou státními občany americkými s plným právem občanským.

Národové, kteří právem sebeurčení domohli se právě svobody, vynasnaží se zajistě, aby ulehčili výkon práva toho také Židům, žijícím mezi nimi jako národ menšinový.

My, národní Židé připouštíme, že se jednotliví Židé připojili k národu českému anebo německému tak dokonale, že jsou s to, aby se zúčastnili niterného života dotýčných národů. Nepotíráme těch jednotlivcův, kteří se asimilovali, neboť si vážíme každého opravdového přesvědčení. Bojovali jsme a bojujeme proti fluktuující, neupřímné asimilaci, jejíž hlavní vinu nelze přičítati nešťastnému národu židovskému, nýbrž jeho roztříštěnosti a i té okolnosti, že rakouská vláda (zvláště vlivy maďarské) vždy stavěla se proti uznání Židů, jakožto národa. Vlády rakouské i uherské snažily se vždy zneužívat Židů jakožto nástrojů pro potlačování malých národů, proti čemuž jsme my, sionisté, vždy a důrazně protestovali. Ozdravení politických poměrů uvnitř a přivedení jasných, otevřených vztahů mezi národem českým a židovským pokládá Židovská Národní Rada za první cíl svých snah. Na dosažení tohoto cíle má stejný zájem národ český i židovský; neboť novému státu českému jest k svobodnému vývoji, jak si ho všichni přejeme, zapotřebí vnitřního klidu, a vážnost, kterou si česká demokracie zjedná u všech národů spravedlivým rozřešením otázky židovské, zvýší jen mezinárodní význam českého státu.

Hledíce k tomu všemu žádáme:

1. Uznání židovské národnosti a svobodu, přiznávati se k ní v českém státě. Nebudiž nikdo k tomu nucen, aby se k židovské národnosti přiznával, ale nebudiž nikomu, kdo se k ní přiznati chce, ani oficielně ani neoficielně v tom bráněno.

2. Plnou občanskou a veřejnoprávní rovnoprávnost Židů s ostatním obyvatelstvem.

3. Národnostní menšinová práva Židů nevztahují se ovšem na ony požadavky, jež jsou společny všem obyvatelům. V tom směru jsou naše potřeby totožny se zájmy všech ostatních občanů. Odlišné postavení Židů ve věcech

zemské obrany, státní politiky, soudnictví, státní služby, živností a povolání by se nám jevilo jakožto pokus vybudovati staré ghetto, jež bychom jakožto odkaz středověku potírali všemi prostředky. Prohlašujeme to jen pro úplnost v plném a radostném přesvědčení, že k pokusům takovým nedojde.

Žádáme kulturní samosprávu ve vnitřních otázkách židovských, k čemuž především dlužno přičísti židovskou výchovu, pěstování hebrejské řeči a vztahů k našemu ústředí v Palestýně jakož i práci obcí židovských v otázkách sociální péče. Tam, kde to okolnosti umožňují, budtež založeny na základech moderních (nikoliv konfesijních) židovské školy obecné a střední, anebo budtež školy národnosti jiné přeměněny ve školy židovské. Osnova takového řádu školního bude námi co nejdříve předložena.

Pokud se týká našich práv menšinových, prohlašujeme jako své požadavky:

a) Demokratisaci nynějších obcí náboženských. (Zákon ze dne 21. března 1890, čís. 57 ř. z.) Dosavadní třídní právo volební jest zrušiti a v obecním řádě, jehož osnovu si ještě předložiti dovolíme, a v níž bude k zvláštním poměrům moravským přihlíženo, budiž uzákoněno všeobecné rovné, přímé a tajné právo hlasovací do obcí židovských, jichž úkolem bude především práce národně kulturní. Vydáním takového zákona, jenž odpovídá plně duchu nového zřízení státního, zaslouží se česká vláda měrou svrchovanou o ozdravení poměrů.

b) Zároveň jest třeba, aby byla kompetence židovských obcí ve směru shora naznačeném rozšířena a přiznáno jim právo, ukládati daně svým příslušníkům.

c) Všechny obce židovské, ustavené na základě všeobecného práva volebního, nechť volí své ústřední zastupitelství, jež sídlí v Praze. V otázkách židovských budiž exekutiva tohoto ústředí vládou i zákonodárnými sbory slyšena. Bez souhlasu tohoto orgánu výkonného nebudiž zákonodárství ve věcech židovských měněno.

d) Pokud budou snahy kulturní finančními prostředky státními podporovány, budiž i k židovským institucím kulturním přiměřenou měrou přihlíženo.

Naznačili jsme shora povšechně, k čemu nás nutká národní svědomí a vážnost dějinného okamžiku. Doufáme a jsme přesvědčeni o tom, že naše požadavky budou zkoumány povolánými zástupci českého národa s touž otevířeností, dobrou vůlí a důvěrou, s jakou je pronášíme.

S touž otevířeností dovolujeme si upozorniti na otravný vliv vzmahajícího se antisemitismu. Činíme tak tím spíše, že přes varovné projevy jednotlivých vůdců a jiných vynikajících osobností českého národa jest toto nekulturní hnutí v lidu šířeno. Ač nepochybujeme o tom, že povolání činitelů českého národa budou s to, aby v kritické době určovali běh událostí, pokládáme za svoji povinnost upozorniti na to, že by mohlo dojiti k příběhům, jichž je třeba se vyvarovati jak v zájmu lidství, tak v zájmu české demokracie. Po této stránce pokládáme za jediný prostředek, aby vůdcové českého národa jakož i český tisk poučili zavčas široké vrstvy lidu o tom, že jest nutno, aby vztahy mezi národem českým a národem židovským byly upraveny dorozuměním a nikoli násilně. Zejména bude třeba vystoupiti proti šířeným představám, jakoby s ustavením československého státu bylo spojeno vypuzení Židů nebo obmezení jejich občanských práv.

Za jediný způsob, jenž by vyhovoval naší národní cti a zamezil zároveň činné zasáhnutí antisemitských živlů do klidného vývoje vzájemného poměru, pokládáme oficiální projev slavného Národního Výboru, jímž by přijal tyto naše požadavky:

1. Uznání židovské národnosti a volnosti, přiznávati se k ní;
2. úplnou občanskou rovnoprávnost Židů a
3. národnostní práva menšinová pro národ židovský, demokratisaci a sjednocení židovských obcí.

Prosíme, aby slavný Národní Výbor tak učinil.

Zároveň dovolujeme si sdělit, že jsme opis tohoto memoranda zaslali ústředně světové organizace sionistické v Kodani se žádostí, aby o něm zpravila Československou Národní vládu v Paříži.

V hluboké úctě

Národní Rada Židovská

Dr. Ludvík Singer m. p.,
předseda.

Karel Fischel m. p.,
I. místopředseda.

Dr. Max Brod m. p.,
II. místopředseda.

V Praze, dne 28. října 1918.

Max Brod:

Čeho národně uvědomělí Židé nechtějí.

Svět nedoslýchá. Přišel však rozhodný okamžik, kdy začíná naslouchati hlasu rozumu.

Židé, chcete jediní zůstatí nedoslýchavými?

Naši neutuchající práci průkopnické se podařilo objasniti židovské veřejnosti pojem židovské národnosti. Jest známo dnes, co chceme. Tisíce hlásí se k nám. Ze samotné Vídně hlásí sionistické organizace 2000 novým podkladu. Ve velikém dějiném okamžiku zdvihá a organizuje se na židovsko-národním podkladu. Ve velikém dějiném okamžiku, kdy československý národ stojí jednomyslně za svými vůdci, semknuly se i naše řady. Židovský národ podává přátelsky svoji ruku českému lidu. V tom vidím důstojnost a krásu. Pozdrav zaznívá od lidu k lidu.

Je známo, co chceme, a zvláště vůdcové českého národa to vědí a schvalují. — Jenom skupina fossilních Židů z rakouského věku kamenného nechce o tom ni-

čeho slyšeti, tváříce se, jakoby nedoslýchali. A protože náš program jest příliš jasný, aby mu mohlo býti nerozumněno, protože dnes již každé malé dítě v československém státě ví, co chceme, našli si pánové novou metodu. Vymyslí si věci, kterých si dokonce nepřejeme, které se do našeho programu naprosto nehodí a tyto fantomy pak potírají.

Židé, nebudte směšnými, netvařte se o hluchými.

Vy víte, co my chceme! Jest proto nutno vám dnes jasně říci, čeho nechceme! Aby přestaly клеветы. Abyste přestali šířit strach a zmatek, aby především venkovští Židé vztýčili své ustrašené hlavy, bez zbabělosti a bez licoměrnickví — důvěřující v spravedlnost a správné porozumění českého národa, opírajíce se o Národní Radu Židovskou, jež postupuje v plné dohodě s representanty československého státu. Proto vám prohlašuji já, váš bratr:

Nechceme odvésti všechny Židy do Palestýny, nejsme ani s to, abychom tak učinili. Ve svém pamětním spise, jež jsme podali Národnímu Výboru, jsme obšírně a